

## «НАРОДНІ РЕСПУБЛІКИ» ЗА РОСІЙСЬКИМ СЦЕНАРІЄМ: НЕВИВЧЕНІ УРОКИ ІСТОРІЇ

Останніми днями в засобах масової інформації все частіше зустрічаються повідомлення про підготовку російських окупантів до створення «Херсонської народної республіки» за зразком проголошених 8 років тому «ДНР» та «ЛНР». Попри те, що місцеве населення та депутатський корпус висловили рішучий протест щодо такого сценарію, окупаційне командування не полишає активних спроб щодо його впровадження в життя. Загалом створення сепаратистських анклавів по типу самопроголошених «народних республік» є далеко не новим для російської експансіоністської політики. Нижче подано найбільш типові приклади таких утворень, які мали місце в історії.



### «Лівонське королівство»

Першу відому спробу підкорити Королівство Польське зробив цар Іван Грозний. Одним із векторів його політики було завоювання Лівонії (сучасна Прибалтика), рицарські ордени якої на той час контролювали поляки та литовці. У зв'язку з цим у московського монарха, котрий став зухвало себе іменувати «царем і великим князем усієї Русі», визрів план ліквідації Польщі. Так як польська державність за рівнем розвитку та стійкості політичних і економічних традицій значно випереджала Московію, царат поставив перед собою мету ослабити внутрішньополітичне становище Польщі в новому статусі Речі Посполитої. Посіпаки Івана Грозного здобули завдання знайти серед польської шляхти більш-менш впливову особу без великих політичних амбіцій, яка могла би згодитися на роль очільника так званого «Лівонського королівства». Ця територія до 1570 р. належала на законних підставах Лівонському рицарському ордену, який за тогочасними канонами мав статус, прирівняний до державного утворення під протекторатом польського короля. На виконання цієї царської задачі було підібрано Магнуса – місцевого архієпископа, нащадка збіднілого шляхетського роду, опозиційно налаштованого щодо польської корони. Нереалізовані амбіції щодо кар'єри у владних структурах на батьківщині остаточно визначили його ствердну відповідь на московську пропозицію про співпрацю. Після цього Іван Грозний своїм указом оголосив Магнуса «королем лєттів, литвинів і естів», назвавши його своїм васалом. При цьому не було дотримано процедури прийняття

васальної присяги, яка передбачалася тогочасними звичаями.

Самопроголошене «королівство» являло собою по суті продовження території Московії. Так, зокрема, Магнус був зобов'язаний забезпечувати безперешкодне проходження через його землі до володінь Івана Грозного західноєвропейських купців, художників, ремісників та воїнів. Окрім цього, проявом несаможитності лівонської «держави» було також і те, що під час візитів її представників до Москви цар ставився до них як до своїх холопів – аж до побиття батогами за непослух у провадженні політичного курсу. Такі заходи були зумовлені викривленим трактуванням візантійської концепції про співвідношення правителя і народу як рабовласника та його рабів. Однак московіти не враховували одного невеличкого нюансу: канони Візантії передбачали святість правителя як такого, а не конкретної особи, яка могла обіймати престол. Ігноруючи ці постулати країни, спадкоємцями якої самі ж себе і проголосили, царські прислужники перетворювали Лівонію на міцні позиції для поширення свого впливу в Речі Посполитій, Прибалтиці, а також Західній Європі. Магнус не мав права без відома свого покровителя завойовувати нові землі й самостійно проголошувати свою владу в них. Так, відомий випадок, коли в 1576 р. він за викликом Івана Грозного прибув до нього для виправдання своїх дій щодо захоплення фортець на Холмщині. Від жорстокої розправи його врятувало лише те, що було залучено значну кількість шляхти з цих територій для лобювання московських інтересів.

За таких умов Іван Грозний вирішив, що вже настав час заручитися підтримкою шляхтичів задля зміцнення своїх позицій у регіоні. Саме тому за його дорученням у 1677 р. Магнус скликав збори лівонських шляхтичів для прийняття присяги на вірність Московії. Натомість більшість із них, які все ще тяжіли до Корони Польської, оголосили Магнуса своїм королем, тим самим ініціювавши розрив із царем та укладення союзу з польським королем Стефаном Баторієм. У відповідь на це Москва почала підготовку до нової війни з поляками, у якій Магнус уже виступив на боці нового покровителя. Нищівна поразка змусила Івана Грозного в 1678 р. попросити Польщу про укладення перемир'я і відмовитися від претензій на Лівонію. Із цього часу можна стверджувати про припинення існування «Лівонського королівства» як московського васала та про залежний статус Магнуса. Однак у дійсності «визволителі» набули статусу найбільш ненависних ворогів, у зв'язку з чим Іван Грозний опинився перед загрозою поступитися своїм престолом Стефану Баторію. В обмін на перемир'я московіти поступилися кількома завойованими територіями, на які вони далі заявляли претензії як на «споконвічні». Припинення діяльності Магнуса й сепаратистського анклаву в Лівонії продемонструвало політичну неспроможність Московського царства. У складі Речі Посполитої автономна Лівонія проіснувала до смерті Магнуса в 1583 р., однак із укладенням миру в 1578 р. історія московського гібридного утворення в цьому регіоні завершилась остаточно.

### **«Іонічна республіка»**

Початок активної фази операції російських військ із захоплення Іонічних

островів, які були і є грецькими територіями, був пов'язаний із рескриптом імператора Павла I від 13 травня 1798 р. для адмірала Ф. Ушакова. Уже в грудні 1798 р. росіяни проголосили створення буферної псевдодержави – Іонічної республіки, або Республіки Семи Об'єднаних островів: Корфу, Кефалонія, Святого Мавра, Ітака, Занте, Цериго та Паксо. З огляду на географічне розташування, ці острови були важливим опорним пунктом Росії на шляху до Балкан та Близького Сходу. Вони були надзвичайно важливими в контексті забезпечення економічних, культурних та політичних інтересів Російської імперії.

Після зайняття ескадрою Ф. Ушакова кожного із них адмірал видавав послання до їхніх жителів. У цих посланнях флотоводець-завойовник, апелюючи до свідомості греків-островитян, висловлював вдячність нібито за високий рівень їхньої національної самосвідомості, який виявлявся у підтримці російського війська в боротьбі проти французів. Наступною типовою тезою в таких посланнях були щедрі обіцянки щодо встановлення демократичного ладу на островах та можливість його забезпечення лише під російською адміністрацією. Завершувалося кожне з них закликом до місцевого населення щодо подальшої підтримки «визволителів» та участі в розробці «демократичних інституцій» – як на кожному з островів, так і для організації об'єданого управління ними. За таких умов росіяни нівелювали спротив з боку місцевого населення, тим самим зводячи свою боротьбу за укріплення позицій на грецьких островах лише до відстоювання власних загарбницьких інтересів на міжнародній арені. Поряд із цим, острови по суті перетворювалися на ресурсну базу для російського війська. Так, відповідно до численних рапортів Ф. Ушакова на ім'я імператора, ескадра практично не одержувала належного фінансування з імперської скарбниці. Тому матроси і офіцери розкрадали майно місцевих жителів.

Ф. Ушаков діяв безпосередньо від імені Павла I, будучи на островах його представником, і всі вчинені ним дії розглядались виключно як схвалені імператором. Незважаючи на те, що створювався і Сенат Республіки як загальний представницький орган семи островів, уповноважений на ухвалення законодавчих актів, особисті розпорядження Ф. Ушакова поширювалися на всю територію маріонеткової Іонічної республіки. На кожному острові адмірал призначив підпорядкованого йому коменданта із числа офіцерів своєї ескадри. «Виборне дворянство» – делегати до Сенату від кожного острова – наділялося значними майновими привілеями, аби сприяти утвердженню російської адміністрації під головуванням Ф. Ушакова.

Аналіз текстів згаданих ордерів свідчить про підміну російською адміністрацією правових понять і категорій їх власними викривленими трактуваннями. Зокрема, на особливу увагу в цьому контексті заслуговує **«Ордер Ф. Ф. Ушакова майору Онорії про дотримання законності та справедливості при конфіскації майна жителів островів, які співпрацювали із французами»** від 15 січня 1799 р. Комендант острова Занте майор Онорія був уповноважений створити та очолити спеціальну комісію з конфіскації майна у «зрадників», які допомагали французьким військам, які попередньо стояли на островах. Згаданим ордером йому наказувалося «дослідити з точністю речі, що підлягають

конфіскації» – він був уповноважений самостійно визначати речі, які мали бути конфісковані, а «неналежних [речей] не торкатися зовсім». Критерієм належності речей для конфіскації Ф. Ушаков назвав такий: «...як і попередньо я Вам писав». Схожим чином звучали і положення *«Припису Ф. Ф. Ушакова конклаву [назва колегіального суду] острова Занте про дотримання справедливості при розгляді судових справ»* від 24 березня 1799 р. Так, при розгляді справ суддям належало «дотримуватися всілякої справедливості», спираючись на складену особисто перед Ф. Ушаковим присягу. Виходячи з тексту припису, мотивом до його видання було надходження до ватажка окупаційної адміністрації «численних скарг та невдоволень» діяльністю конклаву. Найкраще з конфіскованого майна мало бути передане родичам «зрадників» (якщо, звісно, вони мали родичів; у протилежному ж випадку майно переходило під контроль окупаційної влади).

Заслуговує на увагу і такий документ, як *«Ордер Ф. Ф. Ушакова коменданту острова Церіго поручику Діаманті про доброзичливе ставлення до жителів острова та невтручання в їхні справи»* від 10 травня 1799 р. Зокрема, із тексту ордера дізнаємось, що поручик Діаманті продавав зібраний жителями острова Церіго урожай пшениці, а здобуті від цього кошти Ф. Ушаков наказував витратити на виплату заробітної плати службовцям окупаційної адміністрації. Окрім зазначеного, поведінку «визволителів» як окупантів підтверджують і розпорядження адмірала щодо організації судочинства на острові Церіго: із жителями острова адміністрації наказувалося «бути ласкавими і не входити в їхні справи, які вас не стосуються». Метою судочинства було утвердження нав'язаної грекам влади і недопущення будь-яких виступів проти неї.

19 червня 1799 р. Сенат Іонічних островів як вищий колегіальний орган окупаційної влади в регіоні за поданням Ф. Ушакова спрямував місцевим депутатам інструкцію, яка зобов'язувала їх начебто виконувати взяті на себе після звільнення території «республіки» від французьких військ зобов'язання із розбудови національної грецької держави. Насправді ж вони стали інструментом у руках російського уряду, за допомогою якого останній задовольняв виключно власні стратегічні інтереси. Окупаційна еліта прагнула здобути незалежність від свого петербурзького керівництва, однак при цьому зберегти і всі майнові та політичні привілеї. З юридичної точки зору статус названого колегіального органу був доволі сумнівним, однак Росія і Туреччина змушені були реагувати на його звернення, прагнучи зберегти свій вплив у регіоні. Центральна влада «республіки» не мала підтримки серед населення, що і призвело до її повного занепаду і ліквідації в ході протистояння з військами Наполеона в 1807 р.

**Подібно до того, як царський режим вів підривну діяльність проти Польщі та Греції, так і сучасний путінський режим веде на сьогодні в Україні війну «керованого хаосу» через підтримку тривалого конфлікту за участю названих вище незаконних утворень. Так само кремлівська влада не особливо зацікавлена в задоволенні потреб населення окупованих районів Донбасу, як і імперські властители не враховували інтересів поляків та греків. Імовірність того, що доля гіпотетичної «Херсонської народної**

республіки» може скластись якимось інакше, прямусь до нуля.

Оригінал: <https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3459686-narodnye-respubliki-probovali-ne-vyslo-teper-snova.html>